

The Millie Arbesfeld Midreshet Yom Rishon

Sunday Morning Learning Program for Women

WWW.MIDRESHETYOMRISHON.ORG

Follow the Leader - & His Downfall: Tales for Today From Tanach

Mrs. Chana Glatt
כ"ו חשוון תשע"ג • November 11, 2012

I. Leadership

(1) דברים (יז:יד-כ)

(יד) כי תבא אל הארץ אשר יקנך אל ה' נתן לך וירשמה וישבתה בה ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבתי: (טו) שום תשים עליך מלך אשר יבחר יקנך אל ה' בו מקרב אחיך תשים עליך מלך לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא: (טז) רק לא ירבה לו סוסים ולא ישיב את העם מצרימה למען הרבות סוס ויקנך אמר לכם לא תספון לשוב בדרך הזה עוד: (יז) ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו וקסוף ונהב לא ירבה לו מאד: (יח) והיה כשבתו על פסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר מלפני הפתחים הלויים: (יט) והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו למען ילמד ליראה את יקנך אל ה' לשמר את כל דברי התורה הזאת ואת החקים האלה לעשותם: (כ) לבלתי רום לבבו מאחיו ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל למען יאריך ימים על ממלכתו הוא וקניו בקרב ישראל: ס

(2) ספר המצוות להרמב"ם (עשה קעג)

מצוה קעג - היא שצונו למנות עלינו מלך מישראל יקבץ כל אומתנו וינהיגנו והוא אמרו ית' שום תשים עליך מלך וכבר קדם לנו לשונם בספרי שלש מצוות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ למנות להם מלך ולבנות להם בית הבחירה ולהכרית זרעו של עמלק

(3) כלי יקר (דברים יז:יד)

...ואומר אני דעתי בקצרה, שהרצון האלקי היה שלצדק ימלוך מלך עליהם כדי להטיל מוראו על כלם כאמרו רז"ל (אבות ג ב) הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה כו', ולא לצורך המשפטים שהרי היו בתי דינים קבועים בכל עיר אלא לצורך קיבוץ ותיקון המדינות ואך באופן זה שתהיה אימת מלכות עליהם כי בזה רצה ה' וכן אמר ליהושע (דברים לא כג) כי אתה תביא את העם הזה, טול מקל והך על קדקדם:

(4) תוספתא – מס' ברכות (ד:יח)

מפני מה זכה יהודה למלכות מפני שהודה בתמר הוסיפו הן מעצמן אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבתם להם לבדם נתנה הארץ וגו' אמ' להם וכי נותנין שכר על העבירות אלא מפני מה זכה יהודה למלכות מפני שהציל את אחיו מן המיתה שנ' ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע וגו' אמ' להם דיה להצלה שתכפר על המכירה אלא מפני מה זכה יהודה למלכות אמ' לו מפני הענוה שנ' ועתה ישב נא עבדך תחת הנער וגו' אף שאול לא זכה למלכות אלא מפני הענוה שנ' פן יחדל אבי מן האתונות ודאג לנו שקל עבדו בו אבל שמואל לא אמ' כן אלא הנה נטש אביך את האתונות ודאג לכם לאמר מה אעשה לבני כשהוא בורח מן הסורה מהו או' וישאלו עוד בה' הבא עוד וגו' אמ' להם והלא ערב הוא וסופו של ערב לצאת ידי ערבותו אלא מפני מה זכה יהודה למלכות אמרו לו ילמדנו רבינו אמ' להם מפני שקידש שמו של הקב"ה על הים כשבאו שבטים ועמדו על הים זה אומ' אני ארד וזה אומ' אני ארד קפץ שבטו של יהודה וירד תחלה וקדש שמו של מקום על הים ועל אותה שעה הוא אומר הושיעני אלים כי באו מים עד נפש טבעתי בין מצולה ואין מעמד וגו' אל תשט' שבו' וגו' ואו' היתה יהודה לקדשו וגו' יהודה קדש שמו של הקב"ה על הים לפיכך ישראל ממשלתו

(5) תלמוד בבלי – מס' נדרים (לח.)

"אמר ר' יוחנן: אין הקב"ה משרה שכנתו אלא על גבור ועשיר וחכם וענו."

(6) רמב"ם – הל' יסודי התורה (ז:א)

"ואין הנבואה חלה אלא על חכם גדול בחכמה, גבור במידותיו ולא יהא יצרו מתגבר עליו בדבר בעולם אלא הוא מתגבר בדעתו על יצרו תמיד והוא בעל דעה רחבה נכונה עד מאוד."

II. Eisav

(7 בראשית (כה: יט-כח)

(יט) וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק: (כ) וַיְהִי יִצְחָק בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּקָחְתוֹ אֶת רִבְקָה בַּת בְּתוּאֵל הָאֲרָמִי מִפְּדֵן אָרָם אַחֹת לְבֵן הָאֲרָמִי לוֹ לְאִשָּׁה: (כא) וַיַּעֲתֶר יִצְחָק לִיקְנֹק לְנָכַח אִשְׁתּוֹ כִּי עָקְרָה הוּא וַיַּעֲתֶר לוֹ יְקִיָּן וַתְּהֵר רִבְקָה אִשְׁתּוֹ: (כב) וַיִּתְרַצְּצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ וַתֹּאמֶר אִם בֶּן לְמָה זֶה אָנֹכִי וַתֵּלֶךְ לְדַרְשׁ אֶת יְקִיָּן: (כג) וַיֹּאמֶר יְקִיָּן לָהּ שְׁנֵי גִיִּים גּוֹיִם בְּבִטְנֶךָ וּשְׁנֵי לְאִמִּים מִמֶּעֶיךָ יִפְרְדוּ וְלֹאִם מִלֵּאִם יֵאָמֵר וְרַב יַעֲבֹד צְעִיר: (כד) וַיִּמְלְאוּ יָמֶיהָ לְלֶדֶת וְהִנֵּה תוֹמֵם בְּבִטְנָהּ: (כה) וַיֵּצֵא הָרִאשׁוֹן אֲדָמוֹנִי כָּלֹּ פְּאֵדָתָהּ שָׁעַר וַיִּקְרְאוּ שְׁמוֹ עֶשָׂו: (כו) וְאֶחָיו כֵּן יָצָא אַחִיו וַיִּדּוּ אֶחְזָת בְּעַקֵּב עֶשָׂו וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וַיִּצְחָק בֶּן שָׁשִׁים שָׁנָה בְּלֶדֶת אֹתָם: (כז) וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֶשָׂו אִישׁ יָדָע צִיד אִישׁ שָׂדֶה וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם יוֹשֵׁב אֲהָלִים: (כח) וַיֵּאָהֵב יִצְחָק אֶת עֶשָׂו כִּי צִיד בְּפִיו וְרִבְקָה אֶהְבֶּת אֶת יַעֲקֹב:

(8 רש"י (שם)

(כז) יודע ציד - לצוד ולרמות את אביו בפיו, ושואלו אבא היאך מעשרין את המלח ואת התבן, כסבור אביו שהוא מדקדק במצות: איש שדה - כמשמעו אדם בטל וצודה בקשתו חיות ועופות: תם - אינו בקי בכל אלה, אלא כלבו כן פיו. מי שאינו חריף לרמות קרוי תם:

(9 ספורנו (שם)

איש שדה. יודע בעבודת האדמה:

(10 בראשית (לב: ד-ו)

(ד) וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל עֶשָׂו אֶחָיו אֲרָצָה שְׁעִיר שָׂדֶה אָדוּם: (ה) וַיֵּצֵא אֹתָם לֵאמֹר כֹּה תֹאמְרוּן לְאֲדֹנָי לְעֶשָׂו כֹּה אָמַר עַבְדְּךָ יַעֲקֹב עִם לְבָן גִּרְתִּי וְאַחֵר עַד עַתָּה: (ו) וַיְהִי לִי שׁוֹר וַחֲמֹר צֹאן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה וְאֶשְׁלָחָה לְהַגִּיד לְאֲדֹנָי לְמַצֵּא חֵן בְּעֵינֶיךָ: (ז) וַיִּשְׁכּוּ הַמַּלְאָכִים אֶל יַעֲקֹב לֵאמֹר בְּאֲנֹי אֶל אֶחָיֶךָ אֶל עֶשָׂו וְגַם הֵלַךְ לְקִרְאָתְךָ וְאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ עִמּוֹ:

(11 בראשית (כה: כט-לד)

(כט) וַיִּזְדַּר יַעֲקֹב וַיִּזַּד וַיִּבֹּא עֶשָׂו מִן הַשָּׂדֶה וְהוּא עֵינָף: (ל) וַיֹּאמֶר עֶשָׂו אֶל יַעֲקֹב הֲלֵעִיטְנִי נָא מִן הָאָדָם הָאָדָם הַזֶּה כִּי עֵינָף אָנֹכִי עַל כֵּן קָרָא שְׁמוֹ אָדוּם: (לא) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב מִכְרָה כִּיֹּם אֶת בְּכֻרְתְּךָ לִי: (לב) וַיֹּאמֶר עֶשָׂו הִנֵּה אָנֹכִי הוֹלֵךְ לְמוֹת וְלָמָּה זֶה לִי בְּכֻרָה: (לג) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב הַשִּׁבְעָה לִי פִּיֹם וַיִּשְׁבַּע לוֹ וַיִּמְכֹּר אֶת בְּכֻרְתּוֹ לְיַעֲקֹב: (לד) וַיַּעֲקֹב נָתַן לְעֶשָׂו לֶחֶם וַיִּזְדַּר עַדְשִׁים וַיֵּאָכֵל וַיִּשְׁתֵּן וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ וַיִּבֹּז עֶשָׂו אֶת הַבְּכֻרָה: ס

(12 ספר אור גדליהו – שמות (חודש שבט)

הלשון לעיטה מצינו אצל עשו הרשע שאמר ליעקב "א הלעיטני נא מן האדום האדום הזה, וכן הביאו חז"ל (ב"ק סט.) הלעיטהו לרשע וימות, כי באמת לעיטה פירושו אכילה, אך החילוק בין הלשון לעיטה והלשון אכילה תלוי בכוונת האכילה, לשם מה הוא אוכל ואיך נראית האכילה שלו, כי באמת הקב"ה סידר עולמו שהאדם צריך לחיותו לזון את נפשו, ובלתי זה אי אפשר לאדם לחיות, אך מלבד המאכל בעצמו יש ענין עריבות המאכל, ועריבות המאכל שיש בכל דבר הוא באמת לצורך הבריאה, כי מבלעדי העריבות שיש במאכל לא הי' האדם מתאוה כלל להמאכל. וכמו שהאריך בחובת הלבבות בשער הבחינה, כי אם לא הי' האדם מתאוה למאכל לא הי' האדם אוכל כלל, ולא הי' רוצה לאכול כלל, כי לא הי' השכל מחייב שיתעסק באכילה, כי יש בו הפסד ממון והפסד זמן, והי' מסתכל על כל תענוגי העוה"ז הנצרכים באמת לישוב העולם כמעשה בהמה, וכמו שבאמת אמרו חז"ל (חגיגה ט"ז.) שבג' דברים אדם נדמה כבהמה, שאוכלין ושותין כבהמה, עיי"ש. ולכן מסביר החובת הלבבות שלטובת האדם הוא שהקב"ה הכניס בהאדם תאוה להמאכל, וצריך האדם להכיר את הטוב בזה, וזה מנין עריבות המאכל לגרוס ולעורר כח התאוה בהאלם שיתעסק

בעניני עוה"ז. וכל עניני עוה"ז שהם צרכי הגוף נקראים בשם אכילה, ובכולם הכניס הקב"ה ענין של תאוה בכלי שיעסוק בעניינים אלו שהם לצורך הבריאה וישוב העולם, כי בלעלה לא הי' האלם אוכל והי' מת ברעב. וזהו הפי' בלברי הגמ' בשבת (קנב). כי הוא אמר ויהי זו אשה, הוא צוה ויעמול אלו בניס, פי' כי כך צוה ה שיי'ת שיתעסק אלם באלו הלבריס, כי בלעלה לא הי' האלם נוטל עליו האחריות של אשה ובנים, רק שהכניס השיי'ת בהעולם מצב כזה שיהי' להאלם חשק ותאוה בכלי שיתעסק בענייני העולם וביישוב העולם, וכן אמרו חז"ל (קה"ר ג' י"א) על מה שכ' "גם את העולם נתן בלבם" פי' לעסוק בענייני העולם "שאלו לא יצה"ר לא בנה אלם בית ולא נשא אשה". אך אעפ"כ העבולה שמוטל על האלם הוא, שאף שצריך לאכול לקיום העולם, שיהי' אכילתו באופן כזה, שאוכל אך ורק מפני שצריך לזה, ולא יפנה לבו אל עריבות המאכל, לאכול מחמת כח המתאוה שיש בו, וכמוש"כ צליק אוכל לשובע נפשו, שעיקר אכילת הצליק הוא עבור קיום הנפש שלו, אבל אלו שאוכלים למען תאותם נקרא אכילתם בשם לעיטה, שאוכלים מחמת עריבות המאכל, וכלשון התרגום על הלעיטיני נא "ואטעימיני", שרצה בטעם הלב, וזה הוא הנקרא בשם לעיטה, ולעיטה הוא לשון יותר חזק מסתם אכילה ונקרא כן כשאוכל באופן גשמי, כי בכל אכילה יש עיקר וטפל, כי התאוה היא רק טפלה, כי התאוה ניתנה רק כלי שהאלם יאכל, והאלם צריך ללבק עצמו בהעיקר ולא בהטפל, ואם האלם מלבק עצמו בהטפל נקרא זה בשם לעיטה.

(13) רשב"ם (כה: לד)

ויבז עשו - לפי שלסוף נתחרט על כך כדכת' את בכורתי לקח, לכן הקדים כאן להודיע שטותו. עתה בשעת אכילה ביזה את הבכורה, אבל לבסוף היה מתחרט:

(14) תלמוד בבלי - מס' בבא בתרא (טז:)

אמר רבי יוחנן, חמש עבירות עבר אותו רשע באותו היום: בא על נערה מאורסה, והרג את הנפש, וכפר בעיקר, וכפר בתחיית המתים, ושט את הבכורה. בא על נערה מאורסה - כתיב הכא: +בראשית כ"ה+ ויבא עשו מן השדה, וכתיב התם: +דברים כ"ב+ כי בשדה מצאה. הרג את הנפש - כתיב הכא: עיף, וכתיב התם: +ירמיהו ד'+ אוי נא לי כי עיפה נפשי להורגים. וכפר בעיקר - כתיב הכא: +בראשית כ"ה+ למה זה לי, וכתיב התם: +שמות ט"ו+ זה אלי ואנוהו. וכפר בתחיית המתים - דכתיב: +בראשית כ"ה+ הנה אנכי הולך למות. ושט את הבכורה - דכתיב: +בראשית כ"ה+ ויבז עשו את הבכורה.

(15) בראשית (כז: כב-מא)

(כב) ויגש יעקב אל יצחק אביו וימשהו ויאמר הקל קול יעקב והידיים ידי עשו: (כג) ולא הכירו פי היו ידיו פידי עשו אחיו שער'ת ויברכהו: (כד) ויאמר אתה זה בני עשו ויאמר אני: (כה) ויאמר הגשה לי נא כלה מציד בני למען תברכך נפשי ויגש לו ויאכל ויבא לו יין וישת: (כו) ויאמר אליו יצחק אביו גשה נא וישקה לי בני: (כז) ויגש וישק לו וירח את ריח בגדיו ויברכהו ויאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו יקנך: (כח) ויפתן לך האלהים מטל השמים ומשמני הארץ ורב דגן ותירש: (כט) יעבדוך עמים וישתחו וישתחו לך לאמים הנה גביר לאחיו וישתחו לך בני אמך אררין ארוי ומברכין ברוך: (ל) ויהי פאשר פלה יצחק לברך את יעקב ויהי אך יצא יצא יעקב מאת פני יצחק אביו ועשו אחיו בא מצידו: (לא) ויעש גם הוא מטעמים ויבא לאביו ויאמר לאביו יקם אבי ויאכל מציד בנו בעבור תברכני נפשך: (לב) ויאמר לו יצחק אביו מי אתה ויאמר אני בנך בכרך עשו: (לג) ויחרד יצחק חרדה גדלה עד מאד ויאמר מי אפוא הוא הצד ציד ויבא לי נא כל מפל בטרם תבוא ונברכהו גם ברוך יהיה: (לד) כשמע עשו את דברי אביו ויצעק צעקה גדלה ומרה עד מאד ויאמר לאביו ברכני גם אני אבי: (לה) ויאמר בא אחיך במרמה ויקח ברכתך: (לו) ויאמר הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים את בכרתי לקח והנה עתה לקח ברכתי ויאמר הלא אצלת לי ברכה: (לז) ויען יצחק ויאמר לעשו הן גביר שמתיו לך ואת פל אחיו נתתיו לו לעבדים ודגן ותירש סמכתיו וילכה אפוא מה אעשה בני: (לח) ויאמר עשו אל אביו הברכה אחת הוא לך אבי ברכני גם אני אבי וישא עשו קלו ויבך: (לט) ויען יצחק אביו ויאמר אליו הנה משמני הארץ יהיה מושבך ומטל השמים מעל: (מ) ועל חרבך תחיה ואת אחיך תעבד והיה פאשר תריד ופרקת עלו מעל צוארך: (מא) וישטם עשו את יעקב על הברכה אשר ברכו אביו ויאמר עשו בלבו יקרבו ימי אבלי אבי ונאהרנה את יעקב אחי:

(16) ספורנו – בראשית (כז:כט)

הוא גביר לאחריך. כי חשב שיהיה טוב ליעקב שתספיק לו נחלת א"י ושיחיה בה עם איזה שעבוד כדי שלא יטרוד נפשו מאוד בענייני גשמיים והבלי הנפסדים כמו שקרה לזרעו אחר כך כאמרו מתאב אני את גאון יעקב (עמוס ו, ח) ושיהיה טוב לו שיהיה משועבד תחת אחיו כאמרם ז"ל אי בטולך אי בטולא דבר עשו (גיטין יז א) ומפני שידע שא"י היתה ראויה ליעקב בלבד לכן בזאת הברכה שחשב לברך את עשו לא הזכיר ברכת אברהם ולא ארץ ישראל כמו שהזכיר ליעקב כשהכירו וברכו:

(17) בראשית (כח:א-ה)

(א) ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אותו ויצוהו ויאמר לו לא תקח אשה מבנות כנען: (ב) קום לך פדנה ארם ביתה כתואל אבי אמך וקח לך משם אשה מבנות לכן אחי אמך: (ג) ואל שדי יברך אתך ויברך ויהיית לקהל עמים: (ד) ויתן לך את ברפת אברהם לך ולזרעך אתך לרשתך את ארץ מגריך אשר נתן אלהים לאברהם: (ה) וישלח יצחק את יעקב וילך פדנה ארם אל לכן בן בתואל הארמי אחי רבקה אם יעקב ועשו:

II. Shaul

(18) שמואל א' (ט:א-ה)

(א) ויהי איש מבן ימין מבנימינ ושמם קיש בן אביאל בן צרור בן בכורת בן אפיח בן איש ימיני גבור חיל: (ב) ולו היה בן ושמם שואל בחור נטוב ואין איש מבני ישראל טוב ממנו משכמו ומעלה גבה מכל העם: (ג) ותאבדנה האתנות לקיש אבי שואל ויאמר קיש אל שואל בנו קח נא אתך את אחד מהנערים וקום לך בקש את האתנות: (ד) ויעברו בהר אפרים ויעברו בארץ שלשה ולא מצאו ויעברו בארץ שעלים ואין ויעברו בארץ ימיני ולא מצאו: (ה) המה באו בארץ צוף ושואל אמר לנערו אשר עמו לכה ונשובה פן יחדל אבי מן האתנות ודאג לנו:

(19) שמואל א' (ט:יז-כא)

(יז) ושמואל ראה את שואל ויקנן ענהו הנה האיש אשר אמרתי אליך זה יעצר בעמי: (יח) ויגש שואל את שמואל בתוך השער ויאמר הגידה נא לי אי זה בית הראה: (יט) ויען שמואל את שואל ויאמר אנכי הראה עליה לפני הבמה ואכלתם עמי היום ושלחתיו בבקר וכל אשר בלבבך אגיד לך: (כ) ולאתנות האבדות לך היום שלשת הימים אל תשם את לבך להם פי נמצאו ולמי כל חמדת ישראל הלוא לך ולכל בית אביך: (כא) ויען שואל ויאמר הלוא בן ימיני אנכי מקטני שבטי ישראל ומשפחתי הצערה מכל משפחות שבטי בנימין ולמה דברת אלי כדבר הזה: ס

(20) שמואל א' (פרק י')

(א) ויקח שמואל את פך השמן ויצק על ראשו וישקהו ויאמר הלוא פי משחך יקנן על נחלתו לנגיד:

(יד) ויאמר דוד שואל אליו ואל נערו אן הלכתם ויאמר לבקש את האתנות ונראה כי אין ונבוא אל שמואל: (טו) ויאמר דוד שואל הגידה נא לי מה אמר לכם שמואל: (טז) ויאמר שואל אל דודו הגד הגיד לנו כי נמצאו האתנות ואת דבר המלוכה לא הגיד לו אשר אמר שמואל: פ

(כ) ויקרב שמואל את כל שבטי ישראל וילכד שבט בנימין: (כא) ויקרב את שבט בנימין למשפחתו למשפחתו ותלכד משפחת המטרי וילכד שואל בן קיש ויבקשהו ולא נמצא: (כב) וישאלו עוד ביקנן הבא עוד הלאם איש ס ויאמר יקנן הנה הוא נחבא אל הפלים: (כג) וירצו ויקחהו משם ויתיצב בתוך העם ויגבה מכל העם משכמו ומעלה: (כד) ויאמר שמואל אל כל העם הריאתם אשר בחר בו יקנן כי אין פמהו בכל העם וירעו כל העם ויאמרו יחי המלך: פ

(כו) ובני בליעל אמרו מה ישענו זה ויבזהו ולא הביאו לו מנחה ויהי כמתחריש: פ

(21) תוספתא – מס' ברכות (ד: טז)

שאול לא זכה למלכות אלא מפני הענוה שנא' (ש"א ט) פן יחדל אבי מן האתונות ודאג לנן שקל עבדו בו אבל שמואל אינו כן אלא (שם י) נטש אביך את דברי האתונות ודאג לכם לאמר מה אעשה לבני [וכשהוא] בורח מן השררה [מה הוא אומר] (שם יא) וישאלו [עוד] בה' [הבא עוד הלום איש] ויאמרו הנה הוא נחבא אל הכלים

(22) תלמוד בבלי – מס' מגילה (יג:)

בשכר צניעות שהיתה בה ברחל - זכתה ויצא ממנה שאול, ובשכר צניעות שהיה בו בשאול - זכה ויצאת ממנו אסתר... ומה צניעות היתה בשאול - דכתיב (שמואל א' י) ואת דבר המלוכה לא הגיד לו אשר אמר שמואל - זכה ויצאת ממנו אסתר.

(23) שמואל א' (יג:ה-יד)

(ה) וּפְלִשְׁתִּים נֶאֱסְפוּ לְהִלָּחֵם עִם יִשְׂרָאֵל שְׁלֹשִׁים אֶלֶף רֶכֶב וְשֵׁשֶׁת אֲלָפִים פָּרָשִׁים וְעַם כַּחֲלוֹל אֲשֶׁר עַל שְׂפַת הַיָּם לְרֵב וַיַּעֲלוּ וַיַּחֲנוּ בְּמַכְמֵשׁ קְדַמַּת בַּיִת אָנוֹן: (ו) וַאִישׁ יִשְׂרָאֵל רָאוּ כִּי צָר לוֹ כִּי נִגַּשׁ הָעָם וַיִּתְחַבְּאוּ הָעָם בְּמַעְרוֹת וּבְחַנְיָחִים וּבְסֻלְעִים וּבְצִרְחִים וּבְכַבְרוֹת: (ז) וְעַבְרִים עָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן אַרְצָה גֵּד וּגְלָעָד וְשָׂאוֹל עֹרְדָנוּ בְּגִלְגָל וְכָל הָעָם חָרְדוּ אַחֲרָיו: (ח) וַיִּיחַל וַיִּוְחַל שְׁבַעַת יָמִים לְמוֹעֵד אֲשֶׁר שְׂמוּאֵל וְלֹא בָא שְׂמוּאֵל הַגִּלְגָל וַיִּפֹּץ הָעָם מֵעֲלָיו: (ט) וַיֹּאמֶר שָׂאוֹל הֲגִשׁוּ אֵלַי הֲעֵלָה וְהַשְׁלַמְתֶּם וַיַּעַל הֲעֵלָה: (י) וַיְהִי כְּכַלְתּוֹ לְהַעֲלוֹת הֲעֵלָה וַהֲנִיחָה שְׂמוּאֵל בָּא וַיֵּצֵא שָׂאוֹל לְקִרְאָתוֹ לְבָרְכוֹ: (יא) וַיֹּאמֶר שְׂמוּאֵל מָה עָשִׂיתָ וַיֹּאמֶר שָׂאוֹל כִּי רָאִיתִי כִּי נִפְץ הָעָם מֵעָלַי וְאַתָּה לֹא בָאתָ לְמוֹעֵד הַיָּמִים וּפְלִשְׁתִּים נֶאֱסָפִים מִכְּמֹשׁ: (יב) וְאָמַר עֲתָה יִרְדּוּ פְלִשְׁתִּים אֵלַי הַגִּלְגָל וּפְנֵי יָקוֹן לֹא חֲלִיתִי וְאַתָּה אֶפְקֵד וְאַעֲלֶה הֲעֵלָה: ס (יג) וַיֹּאמֶר שְׂמוּאֵל אֵל שָׂאוֹל נִסְכַּלְתָּ לֹא שְׂמַרְתָּ אֶת מִצְוַת יָקוֹן אֲלֵהֶיךָ אֲשֶׁר צִוְּךָ כִּי עֲתָה הִכִּין יָקוֹן אֶת מַמְלַכְתְּךָ אֵל יִשְׂרָאֵל עַד עוֹלָם: (יד) וְעֲתָה מִמְּלַכְתְּךָ לֹא תִקּוּם בְּקֶשׁ יָקוֹן לוֹ אִישׁ כְּלָבְבוּ וַיִּצְוּהוּ יָקוֹן לְנַגִּיד עַל עַמּוֹ כִּי לֹא שְׂמַרְתָּ אֶת אֲשֶׁר צִוְּךָ יָקוֹן: פ

(24) שמואל א' (טו:א-לא)

(א) וַיֹּאמֶר שְׂמוּאֵל אֵל שָׂאוֹל אֶתִּי שְׁלַח יָקוֹן לְמִשְׁחַךְ לְמֶלֶךְ עַל עַמּוֹ עַל יִשְׂרָאֵל וְעֲתָה שָׁמַע לְקוֹל דְּבָרֵי יָקוֹן: ס (ב) כִּי אָמַר יָקוֹן צְבָאוֹת פְּקַדְתִּי אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה עִמָּךְ לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר שָׁם לוֹ בְּדַרְךָ בְּעֲלֹתוֹ מִמִּצְרָיִם: (ג) עֲתָה לֵךְ וְהִפִּיתָ אֶת עַמְּלֶךָ וְהִחַרְמְתָם אֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ וְלֹא תַחַמַּל עֲלָיו וְהִמַּתָּה מֵאִישׁ עַד אִשָּׁה מֵעַלְל וְעַד יוֹנֵק מִשׁוֹר וְעַד שֶׁה מִגְּמֹל וְעַד חֲמוֹר: ס (ד) וַיִּשְׁמַע שָׂאוֹל אֶת הָעָם וַיִּפְקְדֵם בְּטֹלָאִים מֵאֲחֵי אֶלֶף רִגְלֵי וַעֲשֵׂרֶת אֲלָפִים אֶת אִישׁ יְהוּדָה: (ה) וַיָּבֵא שָׂאוֹל עַד עִיר עַמְּלֶךָ וַיִּרְבַּ בְּנַחַל: (ו) וַיֹּאמֶר שָׂאוֹל אֵל הַקִּינִי לָכוּ סְרוּ רְדוּ מִתּוֹךְ עַמְּלֶיךָ פֶּן אֶסְפְּךָ עִמּוֹ וְאַתָּה עָשִׂיתָ חֶסֶד עִם כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֲלֹתָם מִמִּצְרָיִם וַיִּסֵּר קִינֵי מִתּוֹךְ עַמְּלֶיךָ: (ז) וַיֵּךְ שָׂאוֹל אֶת עַמְּלֶיךָ מִחֻוִּילָה בּוֹאֵךְ שׁוֹר אֲשֶׁר עַל פְּנֵי מִצְרָיִם: (ח) וַיִּתְפַּשׂ אֶת אַגַּג מֶלֶךְ עַמְּלֶיךָ חַי וְאַתְּ כָּל הָעָם הַחֲרִים לְפִי חֶרֶב: (ט) וַיַּחַמַּל שָׂאוֹל וְהָעָם עַל אַגַּג וְעַל מֵיטֵב הַצֵּאֵן וְהַבְּקָר וְהַמִּשְׁנִים וְעַל הַפָּרִים וְעַל כָּל הַטּוֹב וְלֹא אָבוּ הַחֲרִימָם וְכָל הַמְּלָאכָה נִמְכְּזָה וְנִמְסָ אֵתָה הַחֲרִימוּ: פ (י) וַיְהִי דְבַר יָקוֹן אֵל שְׂמוּאֵל לֵאמֹר: (יא) נַחַמְתִּי כִּי הִמְלַכְתִּי אֶת שָׂאוֹל לְמֶלֶךְ כִּי שָׁב מֵאַחֲרַי וְאַתְּ דְּבָרֵי לֹא הָקִים וַיִּחַר לְשְׂמוּאֵל וַיִּזְעַק אֵל יָקוֹן כָּל הַלַּיְלָה: (יב) וַיִּשְׁכַּם שְׂמוּאֵל לְקִרְאָת שָׂאוֹל בְּבֹקֶר וַיִּגַּד לְשְׂמוּאֵל לֵאמֹר בָּא שָׂאוֹל הַפְּרָמְלָה וְהִנֵּה מֵצִיב לוֹ יָד וַיִּסַּב וַיַּעֲבֹר וַיִּירַד הַגִּלְגָל: (יג) וַיָּבֵא שְׂמוּאֵל אֵל שָׂאוֹל וַיֹּאמֶר לוֹ שָׂאוֹל בְּרוּךְ אַתָּה לִיקוֹן הַקִּימְתִי אֶת דְּבַר יָקוֹן: (יד) וַיֹּאמֶר שְׂמוּאֵל וְמָה קוֹל הַצֵּאֵן הַזֶּה בְּאֲזְנֵי וְקוֹל הַבְּקָר אֲשֶׁר אֲנִי שֹׁמֵעַ: (טו) וַיֹּאמֶר שָׂאוֹל מֵעַמְּלֶיךָ הִבִּיאוּם אֲשֶׁר חָמַל הָעָם עַל מֵיטֵב הַצֵּאֵן וְהַבְּקָר לְמַעַן זְבֹחַ לִיקוֹן אֲלֵהֶיךָ וְאַתָּה הַיּוֹתֵר הַחֲרַמְנוּ: ס (טז) וַיֹּאמֶר שְׂמוּאֵל אֵל שָׂאוֹל הֲרָף וְאַגִּידָה לְךָ אֶת אֲשֶׁר דִּבֶּר יָקוֹן אֵלַי הַלַּיְלָה וַיֹּאמְרוּ וַיֹּאמֶר לוֹ דְּבַר: ס (יז) וַיֹּאמֶר שְׂמוּאֵל הֲלוֹא אִם קִטָּן אַתָּה בְּעֵינֶיךָ רֹאשׁ שְׁבֻטֵי יִשְׂרָאֵל אַתָּה וַיִּמְשַׁח יָקוֹן לְמֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל: (יח) וַיִּשְׁלַח יָקוֹן בְּדַרְךָ וַיֹּאמֶר לְךָ וְהִחַרְמְתָה אֶת הַחֲטָאִים אֶת עַמְּלֶיךָ וְנִלְחַמְתָּ בּוֹ עַד כְּלוֹתָם אֲתָם: (יט) וְלָמָּה לֹא שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יָקוֹן וַתַּעֲטֵ אֵל הַשָּׁלָל וַתַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יָקוֹן: ס (כ) וַיֹּאמֶר שָׂאוֹל אֵל שְׂמוּאֵל אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל יָקוֹן וְאַלְךָ בְּדַרְךָ אֲשֶׁר שָׁלַחְתָּנִי יָקוֹן וְאַבִּיָא אֶת אַגַּג מֶלֶךְ עַמְּלֶיךָ וְאַתָּה הַחֲרַמְתִּי: (כא) וַיִּקַּח הָעָם מִהַשָּׁלָל צֵאֵן וַיִּבְקַר רֵאשִׁית הַחֶרֶם לְזִבְחַת לִיקוֹן אֲלֵהֶיךָ בְּגִלְגָל: (כב) וַיֹּאמֶר שְׂמוּאֵל הַחֲפֹץ לִיקוֹן בְּעֲלֹת וּזְבָחִים כִּשְׁמַע בְּקוֹל יָקוֹן הִנֵּה שָׁמַע מְזַבַּח טוֹב לְהַקְשִׁיב מִחֻלָּב אֵילִים: (כג) כִּי חֲטָאתָ קֶסֶם מְרִי וְאַנּוֹן וְתִרְפִּים הַפָּצַר יַעַן

מֵאַסֶּת אֶת דְּבַר יִקְנֹק וַיִּמְאַסֶּךָ מִמֶּלֶךְ: ס (כד) וַיֹּאמֶר שְׂאוּל אֶל שְׂמוּאֵל חֲטָאתִי כִּי עֲבַרְתִּי אֶת פִּי יִקְנֹק וְאֶת דְּבָרֶיךָ כִּי יֵרָאֵתִי אֶת הָעַם וְאֶשְׁמַע בְּקוֹלָם: (כה) וְעַתָּה שָׂא נָא אֶת חֲטָאתִי וְשׁוּב עִמִּי וְאֶשְׁתַּחֲוֶה לְיִקְנֹק: (כו) וַיֹּאמֶר שְׂמוּאֵל אֶל שְׂאוּל לֹא אֲשׁוּב עִמָּךְ כִּי מֵאַסְתָּה אֶת דְּבַר יִקְנֹק וַיִּמְאַסֶּךָ יִקְנֹק מֵהַיּוֹת מֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל: ס (כז) וַיִּסָּב שְׂמוּאֵל לְלֶכֶת וַיַּחֲזֹק בְּכַנֶּף מְעִילוֹ וַיִּקְרַע: (כח) וַיֹּאמֶר אֵלָיו שְׂמוּאֵל קְרַע יִקְנֹק אֶת מַמְלַכְוֹת יִשְׂרָאֵל מְעַלְיֶיךָ הַיּוֹם וַנְהַנֶּה לְרַעַךְ הַטּוֹב מִמֶּךָ: (כט) וְגַם נִצַּח יִשְׂרָאֵל לֹא יִשְׁקַר וְלֹא יִנָּחַם כִּי לֹא אָדָם הוּא לְהִנָּחַם: (ל) וַיֹּאמֶר חֲטָאתִי עִתָּה כִּבְדַנְתִּי נָא נִגְדַּד זְקַנִּי עִמִּי וְנִגְדַּד יִשְׂרָאֵל וְשׁוּב עִמִּי וְהִשְׁתַּחֲוִיתִי לְיִקְנֹק אֵלֶיךָ: (לא) וַיֵּשֶׁב שְׂמוּאֵל אַחֲרֵי שְׂאוּל וַיִּשְׁתַּחוּ שְׂאוּל לְיִקְנֹק: ס

(25) תלמוד בבלי – מס' יומא (כב):

(שמואל א' טו) וירב בנחל, אמר רבי מני: על עסקי נחל. בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא לשאול (שמואל א' טו) לך והכית את עמלק, אמר: ומה נפש אחת אמרה תורה הבא עגלה ערופה, כל הנפשות הללו על אחת כמה וכמה! ואם אדם חטא - בהמה מה חטאה? ואם גדולים חטאו - קטנים מה חטאו? יצאה בת קול ואמרה לו (קהלת ז) אל תהי צדיק הרבה. ובשעה שאמר לו שאול לדואג (שמואל א' כב) סב אתה ופגע בכהנים, יצאה בת קול ואמרה לו (קהלת ז) אל תרשע הרבה.

(26) הרב אמנון בזק בספרו "מקבילות נפגשות (עמ' 69-68)

ה. ההשוואה ומשמעותה

קווי דמיון רבים נמתחים בין שני הסיפורים:

- בשני הסיפורים מדובר על מנהיג - משה/שמואל¹⁷ - שהעם מצפו לבואו, והוא מתעכב וגורם בכך לדאגה אצל העם.
- בשני הסיפורים נמצא בשטח המנהיג המושני בחשיבותו אהרן/שאול - הנמצא במצוקה תחת לחץ העם, ונכנע ללחץ זה.
- אהרן מקים את עגל הזהב ולו זובח העם. מעניינת במיוחד הלשון המקבילה שבה נוקט המקרא בשני הסיפורים:

וַיִּשְׁפִּימוּ מִמִּחְרַת וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיִּגְשׁוּ שְׁלָמִים (שמות ל"ב, ו).
וַיֹּאמֶר שְׂאוּל הֲגִשׁוּ אֵלַי הָעֹלָה וְהַשְּׁלָמִים (שמואל א' י"ג, ט).

יש להוסיף, כי אלו הם שני המקרים היחידים במקרא שבהם נמצא הפועל נג"ש ביחס לשלמים.

- בשני הסיפורים מגיע המנהיג, בסופו של דבר, והוא פונה בתוכחה אל המנהיג המושני בשאלה רטורית מקבילה:

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֶהֱרֹן מַה עָשָׂה לָךְ הָעָם הַזֶּה (שמות ל"ב, כא).
וַיֹּאמֶר שְׂמוּאֵל מַה עָשִׂיתָ (שמואל א' י"ג, יא).

- המנהיג המושני מצטדק על מעשהו בפני המנהיג הראשי, תוך כוונת הטלת האשמה על העם:

16. "לא" במובן 'לו'; ועיין: י' קיל, דעת מקרא, שמואל א, ירושלים תשמ"א, עמ' קי, הערה 27.

17. על ההשוואות שבין שמואל למשה עמדנו בהרחבה בפרק שני.

וַיֹּאמֶר אֶהֱרֹן אֵל יְחִיר אִף אֲדַנְתִּי אֶתָּה וַיַּעַתְּ אֶת הָעָם כִּי בָרַע הוּא (שמות ל"ב, כב).

וַיֹּאמֶר שְׂאוּל כִּי רֵאִיתִי כִּי נִפְץ הָעָם מֵעָלַי (שמואל א' י"ג, יא).

המנהיג המושני גם רומז לאחוריותו של המנהיג הראשי לכישלון, בשל איחורו:

וַיֹּאמְרוּ לִי עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים... כִּי זֶה מֹשֶׁה... לֹא יַדְעֵנוּ מַה הָיָה לוֹ (שמות ל"ב, כג).

וְאֶתָּה לֹא בָאתָ לְמוֹעֵד הַיָּמִים (שמואל א' י"ג, יא).

דומה, שכל עיקרה של השוואה זו לא בא אלא כדי להשוות בין קרבנו של שאול לבין הקרבן לעגל. כל ערכו של הקרבן נובע אך ורק מסיבה אחת - העובדה שה' ציווה להקריב קרבנות. כשאדם מקריב קרבן תוך כדי הפרה ברורה של צו ה', הרי שדומה קרבן זה לקרבן זר, כמו הקרבן לעגל. הסברו של שאול למעשהו לוקה בחוסר הבנה בסיסי של כל משמעות עולם המצוות בכלל, ושל משמעות הקרבנות בפרט.

ו. "כי חטאת קסם מרי"

לימים, תוזר שאול על טעותו זו. במלחמת עמלק (שמואל ט"ו) מתרץ שאול את כישלונו בהשאת מיטב הצאן והבקר בידי העם, באותם שני חירוצים. ראשית, הוא מגולל שוב ושוב את האשמה על העם:

אֲשֶׁר חָמַל הָעָם עַל מִיטַב הַצֹּאן וְהַבָּקָר... נִיבַח הָעָם מֵהַשְּׁלֵל צֹאן וּבָקָר רֵאשִׁית הַחֶרֶם... כִּי יֵרָאֵתִי אֶת הָעָם וְאֶשְׁמַע בְּקוֹלָם (שמואל ט"ו, טו-כד).

שנית, הוא מספק גם הסבר אידאולוגי:

מֵעַמְלֵקִי הִבִּיאום... לְמַעַן זָבַח לַה' אֱלֹהֶיךָ... נִיבַח הָעָם מֵהַשְּׁלֵל צֹאן וּבָקָר רֵאשִׁית הַחֶרֶם לְזָבַח לַה' אֱלֹהֶיךָ (שם, טו-כא).¹⁸

לא תוסיפו על הדבר וכו' ולא תגרעו ממנו וכו' ולא תגרעו ממנו אפילו לשמור את מצות ה' אפילו יהיה כוונתכם בזה לשמור מצות ה' מימ אין רשות לאדם לעשות בשכלו דרך חדש לעבודת ה' רק לעשות במיש בחורה, כי עיניכם הרואות את אשר עשה ה' בבעל פעור העובדים לבעל פעור היו אנשים אשר חשבו להוסיף על מצות התורה שאמרה אל תפנו אל האלילים שאסור לפנות אליהם כלל והם הוסיפו והלכו לבנות את העיז לטנפה בצואה בחושבם לעשות בזה מצוה רבה, כמיש ויצמד ישראל לבעל פעור אפילו היה כוונתו לבנותה בזה הוא כעובד עיז וחייב מיתה משום דעבודתה היתה בכך ולכך נענשו להשמידם, לכן יש להזהר מלהוסיף על שארי מצות גיכ, ואפילו כוונתו לטובה כי אולי גורע הוא בתוספותיו, כמו שזה הפוער הייב בחוספת שבתורה לא ציותה לבנות אלא אלו שעבודתו דרך כבוד יהוא מוסיף להבנות את פעור גיכ אף שאין כוונתו לעבודה בבזיון זה רק להתלוצץ עליה ולבנותה מימ חייב, וז"ש

לא תוסיפו על הדבר וכו' ולא תגרעו ממנו וכו' אפילו יהיה כוונתכם בזה לשמור מצות ה' מימ אין רשות לאדם לעשות בשכלו דרך חדש לעבודת ה' רק לעשות במיש בחורה, כי עיניכם הרואות את אשר עשה ה' בבעל פעור העובדים לבעל פעור היו אנשים אשר חשבו להוסיף על מצות התורה שאמרה אל תפנו אל האלילים שאסור לפנות אליהם כלל והם הוסיפו והלכו לבנות את העיז לטנפה בצואה בחושבם לעשות בזה מצוה רבה, כמיש ויצמד ישראל לבעל פעור אפילו היה כוונתו לבנותה בזה הוא כעובד עיז וחייב מיתה משום דעבודתה היתה בכך ולכך נענשו להשמידם, לכן יש להזהר מלהוסיף על שארי מצות גיכ, ואפילו כוונתו לטובה כי אולי גורע הוא בתוספותיו, כמו שזה הפוער הייב בחוספת שבתורה לא ציותה לבנות אלא אלו שעבודתו דרך כבוד יהוא מוסיף להבנות את פעור גיכ אף שאין כוונתו לעבודה בבזיון זה רק להתלוצץ עליה ולבנותה מימ חייב, וז"ש

(28) תלמוד בבלי – מס' יומא (כב:)

אמר רב יהודה אמר רב: מפני מה נענש שאול - מפני שמחל על כבודו, שנאמר (שמואל א' י) ובני בליעל אמרו מה ישענו זה ויבזהו ולא הביאו לו מנחה ויהי כמחריש וכתיב (שמואל א' יא) ויעל נחש העמוני ויחן על יבש גלעד וגו'.

(29) תלמוד בבלי – מס' סוטה (מא:)

האמר רב אשי, אפי' למ"ד: נשיא שמחל על כבודו - כבודו מחול, מלך שמחל על כבודו - אין כבודו מחול, שנא': (דברים יז) שום תשים עליך מלך, שתהא אימתו עליך!

(30) תלמוד בבלי – מס' יומא (כב):

אמר רב הונא: כמה לא חלי ולא מרגיש גברא דמריה סייעיה; שאול באחת - ועלתה לו, דוד בשתים - ולא עלתה לו. שאול באחת מאי היא - מעשה דאגג, והא איכא מעשה דנוב עיר הכהנים! - אמעשה דאגג כתיב (שמואל א' טו) נחמתי כי המלכתי את שאול למלך. דוד בשתים, מאי נינהו - דאורייה ודהסתה

(31) מהרש"א (שם)

כמה לא חלי כו'. כבר נתקשו בזה המפרשים וכי משוא פנים יש בדבר ותירצו בזה דחטא שאול הוא גדול ביותר לפי שהוא דבר הנוגע במלוכה כמ"ש לך והכית וגו' מעולל ועד יונק וגו' משא"כ בחטא דוד שהוא חטא הכולל בכל ישראל אבל לישנא (לשון) גברא דמריה סייעיה לא משמע כן. ונראה לפרש בזה על פי מה שאמרו הבא לטהר מסייעין אותו מן השמים והיינו גברא דמריה סייעיה לפי שהוא בא לטהר והודה על חטאיו וקבל עליו יסורים כדלקמן ולכך מן שמים סייעוהו לשוב בתשובה שלמה כמפורש בכמה מקראות בספר תהלים משא"כ בשאול דלא מצינו בו שהודה על חטא זה לפניו יתברך ב"ה ולא קבל עליו יסורין ולכך עלתה לו ודו"ק:

(32) תלמוד בבלי – מס' ברכות (יב):

ואמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב: כל העושה דבר עבירה ומתבייש בו - מוחלין לו על כל עונותיו, שנאמר: (יחזקאל ט"ז) למען תזכרי ובשת ולא יהיה לך עוד פתחון פה מפני כלמתך בכפרי לך לכל אשר עשית נאם ה' אלהים. - דילמא צבור שאני? - אלא, מהכא: (שמואל א' כ"ח) ויאמר שמואל אל שאול למה הרגזתני להעלות אתי, ויאמר שאול צר לי מאד ופלשתים נלחמים בי וה' סר מעלי ולא ענני עוד גם ביד הנביאים גם בחלמות ואקראה לך להודיעני מה אעשה, ואילו אורים ותומים לא קאמר - משום דקטליה לנוב עיר הכהנים. ומנין דאחילו ליה מן שמיא - שנאמר (שמואל א' כ"ח) ויאמר שמואל אל שאול מחר [ומחר] אתה ובניך עמי, ואמר רבי יוחנן: עמי - במחיצתי. ורבנן אמרי, מהכא: (שמואל ב' כ"א) והוקענום לה' בגבעת שאול בחיר ה', יצתה בת קול ואמרה: בחיר ה'.